

На 28 септември 1987 година в 14 часа в центъра на Русе, най-големият български крайдунавски град, се състои първият открит протест срещу тоталитарната власт.

През 1978 г. ръководителите на двете братски комунистически държави България и Румъния, Тодор Живков и Николае Чаушеску, подписват спогодба за "сътрудничество в строителството на голям химически комбинат и за коопериране в неговото производство". В Русе е построен Комбинат за тежко машиностроене, а в Гюргево - Завод за хлор и хлорни продукти и резервоари за хлор, реализиращ мегаломанската идея на Елена Чаушеску да създаде покрай Дунава "долината на голямата химия". Заводът за хлор влиза в пълна експлоатация през 1984 г. Съоръженията и технологията за производство са съветски, а 80% от продукцията се изнася за СССР. Цялата инсталация е в много лошо състояние, експлоатирана 10 – 12 пъти над възможния капацитет.

Румънският комбинат отравя въздуха с хлор, хлороводород, тетрахлорметин, епихлорхидрин и редица други компоненти. Най-опасно е през пролетта и есента, когато падат мъгли - получава се химична реакция с водата и над града се спускат вече не газообразни, а течни киселини. Хлорът е жълто-зелен газ с остра задушлива миризма, силно отровен и вдишването му в големи количества предизвиква възпаление на дихателните пътища и накрая смърт. През Първата световна война хлорът е използван като бойна отрова, с която са поразени около 15 хил. души.

Първите обгазявания над Русе са регистрирани още през август – септември 1981 г. През следващите години ситуацията в цифри накратко е следната: 1982 г. – 26 големи хлорни отравяния на въздуха, които надхвърлят 3 пъти пределно допустимата концентрация (ПДК); 1983 г. – 33 с 5 пъти над ПДК; 1984 г. – 56 с 9,2 пъти над ПДК; 1985 г. – 50 с 6 пъти над ПДК; 1986 г. – 63 с 6,24 пъти ПДК. Най-голям брой обгазявания са регистрирани през 1987 – 128 с 8,5 пъти над ПДК. По данни на Министерството на здравеопазването в дните с обгазяване броят на лицата потърсили медицинска помощ е два пъти по-голям от дните, в които концентрациите на хлора и минералните киселини са в рамките на пределно-допустимите концентрации. По това време около 20 000 граждани напускат града.

Тази утежняваща се екологична обстановка силно тревожи русенци, предмет е на постоянни обсъждания проявявани чрез единични и масови недоволства. Комунистическото правителство е наложило категорична забрана на медиите да публикуват информация за хлорните обгазявания, обстоятелство, което създава у местните жители чувство на обреченост и отчаяние. Кореспондентите на БТА, националното радио и централния печат редовно изпращат в дописките си конкретни данни на обгазяванията, добросъвестно събират сведения за замърсеността на въздуха и съобщават за протестите на русенци. Но в името на румъно-българската дружба темата остава „табу“.

Инициатори и организатори на първите в социалистическа България граждански протести са шест жени, специалисти по изграждане и поддържане на зелената система на Русе: Цонка Букурова, Вяра Георгиева, Дора Бобева, Стефка Монова, Евгения Желева и Албена Велкова. През последните две

години на шестгодишен геноцид на Русе, те обмислят възможности проблемът да бъде огласен. Така постепенно се сформира неформална група на роднински, приятелски и професионален принцип, от хора свързани на основата на взаимно доверие, симпатия и допадане по характер, начин на мислене и сходна ценностна система. Постепенно се сформира ядро от служители в Паркстрой, Драгажен флот, Изчислителния център, Проектанска организация и Машпроект, наречени по-късно от Гриша Филипов, народен представител от Русе, “лентяите на града”.

Поводът да се подаде сигнал за демонстрация е провеждането на традиционния тогава ритуал по приемане на 10-годишните ученици в пионерската организация. На 23 септември 1987 г. на площада са строени стотици ученици, над града се стеле хлорна магла, медицински екипи оказват първа помощ на припадащи деца, но никой не смее да отмени зловещото тържество.

Напрежението в града ескалира. На 28 септември 1987 г. озелителките от “Паркстрой” организират първият открит протест срещу комунистическия режим. Два месеца по-късно следва втора демонстрация. На 9 декември 1987 г. русенските творци откриват изложба - участват 41 творби – графика, живопис, рисунки и скулптура на 13 млади художници, посетена от хиляди граждани. и на 10 февруари 1988 г. се състои най-масовият протест - “демонстрацията на майките с количките”. Екип на киностудия “Екран” заснема уникални кадри от демонстрациите и създава документалния филм “Дишай”. Създава се Движение за самозащита на Русе. Това е първото опозиционно екологично движение в България и отправя открит граждански протест, който набира скорост. В него се включва и интелигенцията на града в лицето на художниците. Протестът на русенци се превърна в обществено значим факт, в пример на смелост и гражданска позиция, на инакомислене – изразено в действията им чрез организиране на демонстрациите. Тъкмо тези протести стават катализатора, те са повода, съществуващите вече в столицата групи да се обединят, да се активират, да придобият смелост и да пристъпят към създаването на дисидентска организация.

На 8 март 1988 г. в София е учреден Обществен комитет за екологична защита на Русе. В Дома на киното в столицата се събират учени, писатели, художници, журналисти, общественици и гледат потресаващите кадри на документалния филма “Дишай”. Следва светкавична реакция на комунистическия режим – филмът е забранен, участниците в събранието са разпитвани и поставени под оперативен контрол от Държавна сигурност, а Софийският съд отказва да регистрира Комитета. Гражданското съзряване на българското общество е реакцията на българската интелигенция, която демонстрира вече способността си да подкрепи протеста на русенци, видя опита им и две години по-късно стана водач и организатор на политическите промени в страната. Отприщаната в Русе енергия на тлеелото недоволство доведе до граждански натиск към комунистическо-партийните структури, ускори процеса на демократизация и радикална промяна на механизма на политическата власт в България и от 10 ноември 1989 г. 45-годишното управление на Българската комунистическа партия е история!